

PRINSENGRACHT 263

LEVENSBECHRIJVING VAN EEN
GRACHTENPAND IN AMSTERDAM
17^E EEUW-HEDEN

Ronald Wilfred Jansen

PROLOOG

De Amsterdamse grachtengordel is volgens sommigen Nederlands bekendste en mooiste stadsdeel. Er zijn dan ook veel mensen die Amsterdam de mooiste stad van de wereld vinden. Aan de vier hoofdgrachten -het Singel, de Heren-, Keizers- en Prinsengracht- staan circa 2200 panden, waarvan maar liefst 1550 als monumenten van vóór 1850 worden beschermd. Een van deze panden met een monumentale status is het pand aan de Prinsengracht 263. Aan de Prinsenstraat is veel te zien: leven, rumoer, mensen, toeristen, tuintjes en oude gevels. De Prinsengracht heeft vooral faam gekregen door een museum: Het Anne Frank Huis. Elk jaar komen er meer dan een miljoen bezoekers op af. In 2019 ontving het Anne Frank Huis nog een record aantal bezoekers van 1,3 miljoen. Door de coronacrisis liep in 2020 dit aantal terug naar circa 400.000 bezoekers. Wie tegenwoordig langs de Prinsengracht 263 in Amsterdam loopt, krijgt de indruk dat het pand er al in alle eeuwigheid zo staat en er alleen is voor de herdenking van Anne Frank. Vooral de buitenzijde wekt de indruk dat er niets veranderd is aan het gebouw. Pas wie binnenloopt wordt zich enigszins bewust van het feit dat het interieur gewijzigd is. Het blijkt dat het pand een oude geschiedenis heeft die teruggaat tot in de 17^e eeuw. In die periode waren er diverse eigenaren, bewoners en huurders die invloed uitoefenden op het gebruik, interieur en exterieur van het pand. De Anne Frank Stichting meldt in haar geschiedenis van Het Achterhuis ¹ niet de eigenaren in de periode 1832-1902. Dat is jammer, want Prinsengracht 263 is meer dan Anne Frank alleen. Helaas blijven veel bewoners en eigenaren van Prinsengracht 263 een soort houten klazen omdat bronnen over o.m. hun karakter ontbreken. Gelukkig heeft de belangstelling voor Anne Frank er toe geleid dat het pand bewaard is gebleven zodat de geschiedenis zo meer tot leven komt.

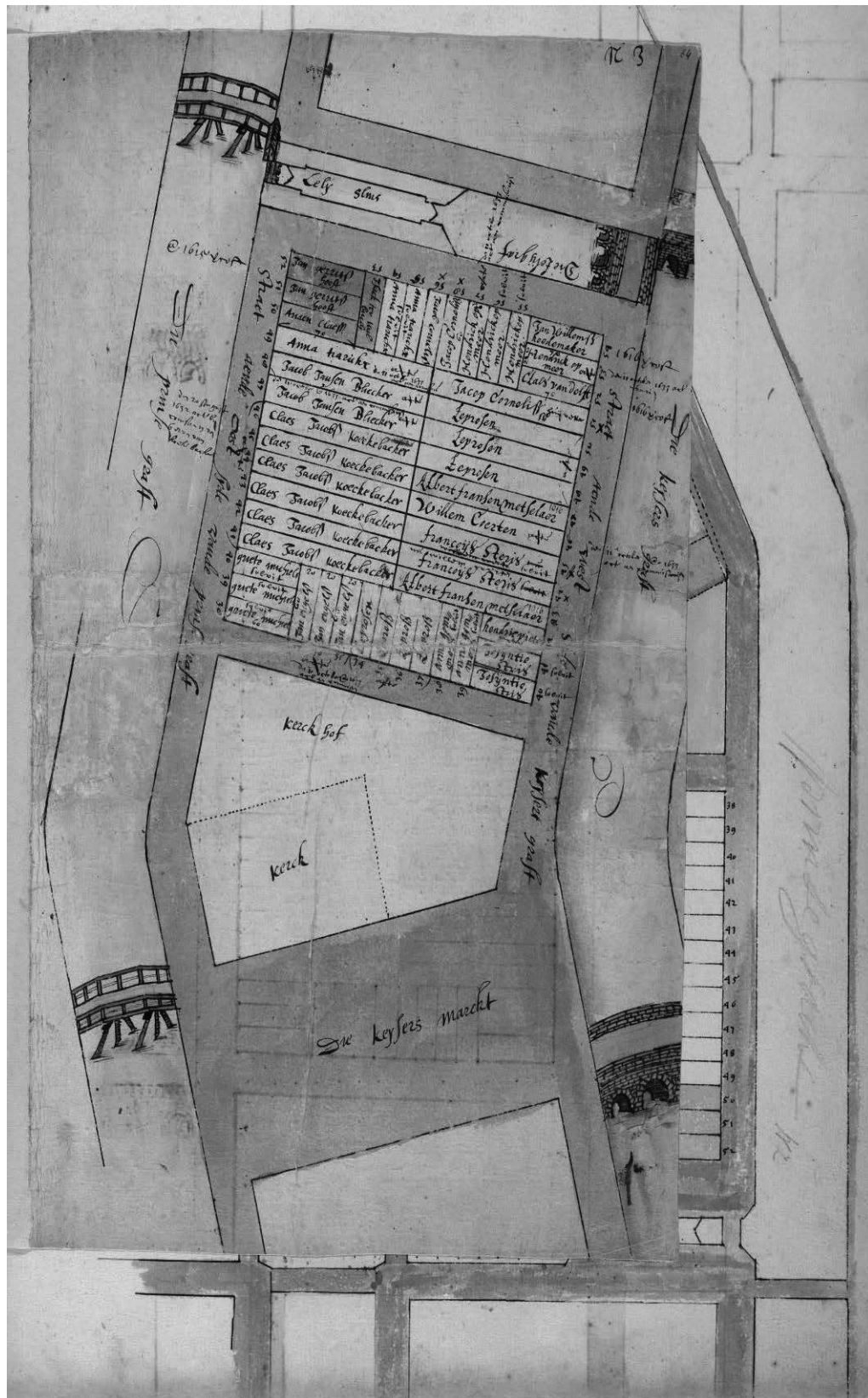
Het huizenonderzoek naar Prinsengracht 263 in Amsterdam valt uiteen in drie deelonderzoeken: het onderzoek naar de eerdere eigenaren; het onderzoek naar de vorige bewoners en de geschiedenis van het huis zelf. Daaruit vloeien vanzelf weer andere vragen voort. Vragen die aan bod komen zijn: wie waren de eigenaars ?; waarvoor werd het pand gebruikt ?; had het pand een woonfunctie ?; werd er een bedrijf uitgeoefend ?; was het pand vooral een beleggingsobject ?; wat was de sociale positie van de bewoners ?; welke (emotionele) waarde had het huis in het verleden?

Om de sociale positie van de bewoners en eigenaren te bepalen worden ondermeer het beroep en andere gegevens, vermeld van de eigenaar en diens directe familie voor zover aanwezig. Naast eigenaren, huurders en andere bewoners wordt er aandacht geschonken aan bezoekers van het pand. Zo kunnen ook zij indirect enig licht werpen op bijvoorbeeld de arrestatie van de onderduikers waaronder Anne Frank op 4 augustus 1944.

Helaas zijn veel gegevens verloren gegaan. Welke familie denkt er nu aan om alles te bewaren voor het nageslacht.? Voor zover de bronnen spreken had Anne Frank ook geen belangstelling voor de historie van het huis, wat in haar zeer bedreigende onderduikpositie natuurlijk begrijpelijk is. Voor zover de auteur heeft kunnen nagaan zijn er geen grote rampen, zoals een uitslaande brand geweest, die veel sporen hebben doen verdwijnen. Voor de 17^e eeuw ontbreken huisnummers en verpondingregisters wat het onderzoek in die periode bemoeilijkt. Huisnummers waren lang onbekend, niet alleen in Amsterdam. Dit leidde tot wrevel door de onvindbaarheid van personen en hun woonhuizen hetgeen verergerde met het groter worden van de stad. Huizen hadden vaak wel een naam en die was middels een huisteken aangegeven. Misschien had het pand aan de Prinsengracht 263 een oprichtingssteen in de gevel. Op uitgiftekaarten staan vaak de namen van de kopers van de door de stad Amsterdam aangeboden kavels.

In de 17^e als 18^e eeuw waren er nog geen kadastrale leggers, foto's en artikelen over Prinsengracht 263. Wel zijn er plattegronden van Amsterdam uit die periode. In kwijtscheldingen werd de overdracht van onroerend goed vastgelegd. Doop-, trouw- en begrafenisregisters van kerken geven informatie over bewoners van Prinsengracht 263 aangevuld met enige notariële archieven. Vanaf 1734 kreeg elk huis een verpondingsnummer, dat echter niet op de huizen was aangebracht en alleen door de belastingdienst werd gebruikt. Een taaie materie. In de 18^e eeuw waren volkstellingen lokaal gebonden. Pas met de komst van de Fransen in 1795 volgden er landelijke volkstellingen en kregen alle huizen een huisnummer. De franse bezetter voerde in enkele landsdelen in 1796 de burgerlijke stand in. Vanaf 1829 werden de volkstellingen om de tien jaar gehouden (de laatste in traditionele zin in 1971). De volkstelling van 1849 vormde de basis voor het eerste bevolkingsregister uit 1850. Persoonskaarten van overleden personen vanaf 1939, de opvolger van de gezinskaarten worden bewaard bij het Centraal Bureau voor Genealogie. Een hulpmiddel om hoofdbewoners, huurders en bedrijven te achterhalen zijn woningkaarten, die per adres de namen vermelden en (meestal) de periode waarin zij op dat adres verbleven. De woningkaarten werden gebruikt vanaf de invoering van de alfabetische ordening van het bevolkingsregister tot de omschakeling op de computer. De meeste archieven hebben de woningkaarten in ieder geval voor de periode 1920-1940. In de periode 1920-1938 werkten de meeste gemeenten met gezinskaarten, die op de meeste archieven alfabetisch op naam van het gezinshoofd kunnen worden geraadpleegd. Genealogische websites en andere bronnen zoals politieregisters geven soms onverwacht meer recente info over voormalige bewoners prijs. Voor de periode 1811 tot de Tweede Wereldoorlog bevatten de adresboeken van Amsterdam per straat de namen van de hoofdbewoners en soms huurders. De hoofdbewoners zijn meestal privépersonen, maar soms ook bedrijven. Veelal hebben de adresboeken voorin een alfabetisch gedeelte, waarin bij elk gezinshoofd ook het beroep vermeld staat, terwijl vanaf eind 19e eeuw het achterste deel per adres is geordend. De ordening per adres vergemakkelijkt het zoeken naar bewoners van de Prinsengracht 263 aanzienlijk. Adresboeken hebben het onderspit gedolven tegen het telefoonboek. Andere registratiemethoden waren ook in ontwikkeling De functie van hypotheekbewaarder werd op 1 januari 1812 ingesteld. Begin 19^e eeuw werd bepaald dat het eerder vermelde verpondingsnummer, dat gebruikt werd voor de belasting op huizen, óók op de huizen geschilderd moest worden. De verpondingsnummers waren veel hoger dan de huisnummers, dus begon men te spreken van het klein- nummer voor het huisnummer (voor Prinsengracht 263: nummer 367)

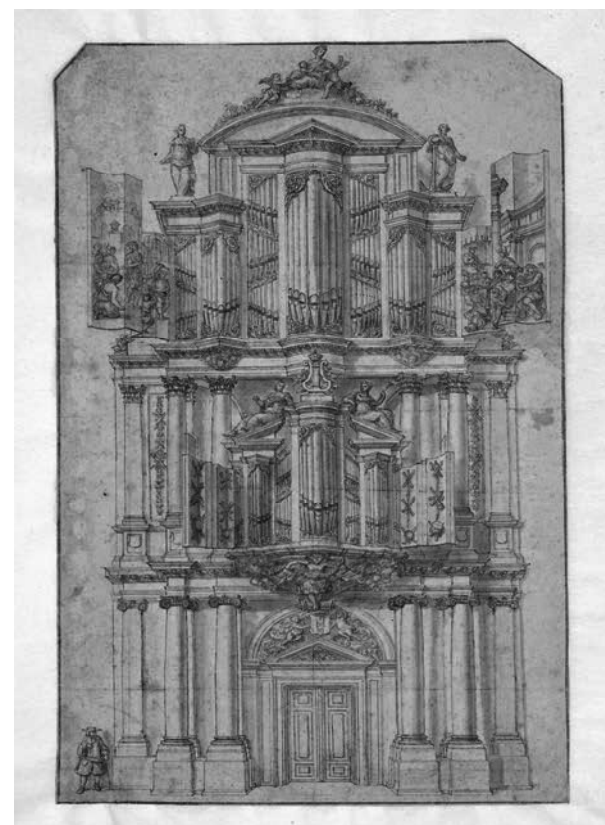
PRINSENGRACHT 263

Claes Jacobszoon Koeckebacker

Titel: Kaart 62 van Kaartboek C, afkomstig uit het archief van Thesaurieren Ordinaris (toegangsnummer 5039/529) met een blok uitgegeven kavels tussen de Keizersgracht en de Prinsengracht en tussen de Westermarkt en de Reestraat. Getekend door Lucas Jansz Sinck. Schaal ca. 1:695. Ingekleurd zijn de in 1616 en 1617 geveilde erven. Oriëntatie: noord boven. Beeldnummer: MSAA01_00692000063. Periode: 1620. Kunstenaar: Lucas Jansz Sinck (overleden 1622). Collectie: Stadsarchief Amsterdam.¹²

Claes Jacobszoon Koeckebacker (onbekend-1632) bestelde een rij van zes percelen aan de Prinsengracht. Op perceelnummer 43 zou later Prinsengracht 263 gebouwd worden.¹³ Op de kaart is o.m. de Leliesluis (nu brug nummer. 61) te zien: ze overspant de Prinsengracht en verbindt de noordoever (even zijde) van de Leliegracht met de oostzijde van de Prinsengracht (oneven zijde).

Titel: het orgel van de Westerkerk. Beeldnummer: 010055000012. Periode: circa 1650-1700. Collectie: Stadsarchief Amsterdam.

18E EEUW

Erfgenamen Hermanus de Roos

De eerder genoemde Hermanus de Roos kocht het huis als geldbelegging. Aan wie hij het verhuurde is onbekend. Toen hij en zijn vrouw in 1728 stierven, erfden hun kleindochters Angenita en Maria het huis. Maria stierf nog in hetzelfde jaar en haar vader, Johannes Langeraat erfde 1/8 en haar zuster Angentia 7/8 van haar erfdeel in het huis. Het pand aan de Prinsengracht 263 werd toen verhuurd voor f 600,= per jaar aan de houthandelaar/koopman Adriaen de Haas (onbekend-onbekend). ¹ Deze Adriaen de Haas was vermogend. Zo had hij in 1662 het pand aan de Warmoesstraat 95 gekocht. Het huis aan de huidige Prinsengracht 263 was na een bestaan van (ongeveer) een eeuw aan een opknappleurt toe en op 29 april 1739 droeg Angenita, de echtgenote van dominee Cornelis van Drinkveld (1706-1753) te Amstelveen, haar 7/8 deel aan haar vader Joannes Langeraat over, die daarvoor f 8.500,= betaalde. Daarop werd het geheel verbouwd: het voorstuk kreeg aan de straatkant een nieuwe gevel en het achterste gedeelte werd afgebroken en vervangen door een geheel nieuw Achterhuis. Dit was het Achterhuis waar Anne Frank ruim 200 jaar later zou onderduiken. Dat Achterhuis was groter dan zijn voorganger, zoals ondermeer blijkt uit de verhoging van de verpondingaanslag van 50 naar 60 gulden. Johannes Langeraat woonde niet aan de Prinsengracht 263. Hij verhuurde het grachtenpand aan zijn vriend Isaac van Vleuten (1693-1769), die blijkens het kohier van 1742 een huur van f 720,= per jaar betaalde. Hermanus Lucas Bols (1693-1753) had de Drie Astonnen (pakhuis en erf) gekocht op 17 maart 1716 van de erven van Pieter van Wieringen. In de akte staat vermeld, “aan de zuidzijde Harmen de Roos” (nummer 263). Dit betekent dat de Drie Astonnen Prinsengracht 261 moet zijn. ² De textielondernemer Jan Izaak de Neufville (1706-1772)³ had het pand aan de Prinsengracht 261 gekocht op 19 juli 1753 van de erven van Hermanus Lucas Bols. Na de dood van zijn huisheer kocht Isaac van Vleuten, die een van de executeuren van de nalatenschap van de overledene was, op de publieke veiling van 14 oktober 1754 voor f 18.900,= het pand aan de Prinsengracht 263. De huurwaarde van het pand bedroeg toen f 850,-. ⁴ De steenrijke Isaac van Vleuten zou ook voor korte of langere tijd wonen aan de Prinsengracht 263.

Isaac van Vleuten

25-jarig huwelijksfeest

Begraafplaats

Begrafenis

Begrafenis echtgenote

Beroep

Beroep vader

Bijzonderheid

Broers echtgenote

Broers

Doop

Doop echtgenote

Echtgenote

Eerdere echtgenoot Cornelia van Tulder

Geboortejaar

Godsdienst

Grafnummer

Huwelijksdatum- en plaats

Kinderen

Moeder

Naamvariant

9 juni 1753. N.a.v. hiervan een herdenkingsmunt uitgegeven

Begraafplaats Westerkerk ⁵

21 november 1769, Amsterdam

5 april 1764, Amsterdam

Drogerijenhandelaar. Groothandel in kruiden. Koopman

Timmerman

Isaac van Vleuten en Cornelia van Tulder worden genoemd in een testament d.d. 11 september 1744. Ze zijn getuigen bij diverse dopen in de Westerkerk.

Hendrick van Tulder (1697-onbekend). Lambert van Tulder (1702-onbekend)

Hendrik van Vleuten (onbekend- onbekend).

Abraham Kruijder van Vleuten (onbekend-onbekend)

27 maart 1693, Amsterdam

29 juni 1686, Westerkerk, Amsterdam

Cornelia van Tulder (1686-1764)

Jan Richelman (1684-1722)

1693

Hervormd

G2A

9 juni 1728 . Isaac van Vleuten trouwde op 35-jarige leeftijd met

Cornelia van Tulder, weduwe van Jan Richelman.

Het echtpaar kreeg geen kinderen, maar wel had Cornelia van Tulder uit haar eerste huwelijk een zoon Johannes (1713-onbekend) en een dochter Geertruij (1721-onbekend).

Cornelia Iman (onbekend-31 maart 1764)

Isaak van Vleuten

Beschrijving: Portret van Christiaan Schüller (1749-1805). Beeldnummer: IB00035990. Periode: 1775-1799. Kunstenaar: onbekend. Collectie: RKD.

Beschrijving: rechterarm rustend op de schuin naast het staande rood beklede stoel, linkerhand in het vest gestoken; gepoederd haar met batterij en zwarte solitaire; lichtblauwe uniformrok met zwarte opslagen en gouden tressen en schouderepaulet, blauw vest, wit hemd met kanten mouw lubben en kanten jabot; degen op de heup. Bruingroenachtige achtergrond.

*Beschrijving: Portret van Christiaan Dirk Schüller (1820-1860).
Beeldnummer: IB00120409. Periode: 1850-1855. Kunstenaar:
Johan Heinrich Neuman (1819-1898). Collectie: RKD.*

*Beschrijving: Portret van Christiaan Dirk Schüller (1820-1860).
Beeldnummer: IB02013962. Periode: 1850-1860. Kunstenaar:
Johan Heinrich Neuman (1819-1898). Collectie: RKD.*

*Beschrijving: Anne Frank in het Joods Lyceum aan de Voormalige Stadstimmertuin 1 in Amsterdam.
Periode: 1941. Collectie: Anne Frank Huis.*

Anne en Margot Frank moesten na de zomervakantie van 1941 naar een Joodse school, geïsoleerd van hun niet-Joodse leeftijdgenoten.

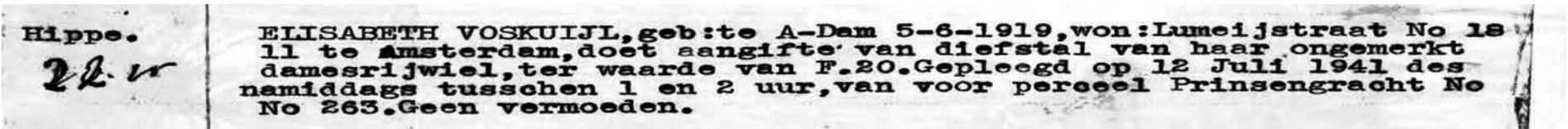
Beschrijving: Davidster. Bron: Geheugen van Oost

Beschrijving: deportatie van Joden vanuit het getto van Krakau naar vernietigingskampen. Collectie: United States Holocaust Memorial Museum

Helpers (vervolg)

Anne schreef uitvoerig over Beps vriend Bertus Hulsman, die in Duitsland moest werken maar tijdens zijn verlof in Nederland onderdook.⁶⁸ Anne benoemde de zorgen van de helpers. “Bep om haar verloving die er niet erg rooskleurig uitziet.”⁶⁹ Bep had Bertus op een zondag meegenomen naar de Prinsengracht- zogenaamd om de poes te eten te geven. “in werkelijkheid ging ze natuurlijk de onderduikers bezoeken.”⁷⁰ Een zus van Bep, Nelly, is in een biografie over Bep Voskuijl, die in 2015 verscheen, als mogelijke verrader aangewezen.⁷¹ Joop Voskuijl bestempelde zijn tante louter op basis van vermoedens als mogelijke verrader van het Achterhuis.⁷² Nelly Voskuijl kan zich niet meer verdedigen en de rest van de familie kan hiervan schade ondervinden. Volgens De Bruyn en Van Wijk had Nelly diverse Duitse vriendjes, waaronder een onderofficier uit het Duitse leger en schreef Anne Frank geregeld over Nelly in haar dagboeken. “Op de radio hebben ze al meer dan één keer gezegd, dat dergelijke mensen (...) na de oorlog straf zullen krijgen voor hun landverraad”, schreef Anne Frank op 11 mei 1944. ”Voor Nelly zou het de beste oplossing zijn als ze maar met zo'n Duitser zou trouwen, dan zou ze gewoon als Duits staatsburger behandeld worden.”⁷³ Bep sprak blijkbaar met de onderduikers over de escapes van haar zus met Duitse soldaten. Deze en andere passages werden geweerd uit de wetenschappelijke editie van Annes dagboeken door het NIOD in Amsterdam, op verzoek van Nelly Voskuijl.

Beschrijving: aangifte diefstal fiets. Periode: 12 juli 1941. Toegangsnummer: 5225: inventaris van het Archief van de Gemeentepolitie. Inventarisnummer: 6379. Collectie: Stadsarchief Amsterdam.

Johannes Hendrik Voskuijl
Bron: My Heritage

Christina Sodenkamp
Bron: My Heritage

Hermine (Miep) Santrouschitz (1909-2010)

Beroep	Typiste. Administratief medewerker Opekta (loonadministratie, productinformatie verzamelen)
Doop	16 februari 1909, Wenen
Echtgenoot	Jan Augustus Gies (1905-1993)
Geboortedatum- en plaats	15 februari 1909, Wenen
Huwelijk	16 juli 1941, Amsterdam
Kind	Paul Augustus Gies (1950-onbekend)
Liefhebberij	Dansen. Film. Klassieke muziek
Moeder	Karoline Maria Santruschitz (1885-1936)
Overlijdensdatum- en plaats	11 januari 2010, Hoorn
Vader	Onbekend

Miep Gies wilde de onderduikers zo graag helpen, dat ze onvoorzichtig werd. “Miep heeft voorgesteld mij mee te nemen op een avond en dan bij haar in bad te gaan, en de volgende avond mij weer thuis te brengen. Maar dat is toch veel te gevaarlijk want het zou toch kunnen dat iemand mij zou zien.”⁷⁴ Anne is bijziend geworden in het Achterhuis. Miep wilde direct met Anne Frank naar de oogarts gaan. “Op straat. Stel je voor: op straat ! Het is niet om in te denken.”⁷⁵ Miep Gies brengt bijna elke dag op de fiets in grote tassen groenten mee en brengt iedere zaterdag vijf bibliotheekboeken mee. Tegelijkertijd nemen Miep en Jan Gies vanaf mei 1943 zelf ook nog een onderduiker in huis. Kuno van der Horst (1920-1968), een 23-jarige student, duikt bij de familie Gies onder, omdat hij weigert een loyaliteitsverklaring aan de bezetter te ondertekenen.

KOOKVOORSCHRIFT

1. Vruchten wassen en schoonmaken, goed laten afleppen, precies wegen en goed fijn maken (liefst door vleesmolen draaien). Suiker afwegen en met de vruchten op het vuur zetten.
2. Onder roeren aan de kook brengen. 10 minuten bruisend laten koken (in geen geval korter). Afschuimen.
3. Nadat de 10 minuten om zijn de inhoud van een flesje Opekta inroeren (indien voorgeschreven ook citroensap) en nog eens tot even aan de kook brengen, doch niet doorkoken.
4. De jam zo heet mogelijk in de potjes doen en deze sluiten. Bij het gebruik van Opekta-inmaakvlies de potjes tot aan de rand vullen.

20

Beschrijving: Receptenboekje voor het bereiden van jams en geleiën. Inventarisnummer 2370829. Collectie: Koninklijke Bibliotheek.

Titel: Panorama over de Prinsengracht gezien vanaf de Westerkerk in zuidelijke richting. Beschrijving: Rechts de nummers 190 (deels) - 424 v.r.n.l. Over het water achtereenvolgens de Reesluis, de Berensluis en de Looierssluis. Beeldnummer: BMAB00036000029_004. Periode: circa 1953. Collectie: Stadsarchief Amsterdam

¹ Beschrijving: Register Hypotheken nummer 4. Kantoor Amsterdam. Toegangsnummer: 83.2: Kadaster en hypotheekkantoren Noord-Holland. Inventarisnummer 3669-119. Periode: 1953. Collectie: Noord-Hollands Archief. De vraagprijs bedroeg aanvankelijk f 30.000,=, aldus

(Carol Ann Lee. Het verborgen leven van Otto Frank. De biografie (Amsterdam, 2002) p. 255)

² Carol Ann Lee. Het verborgen leven van Otto Frank. De biografie (Amsterdam, 2002) p. 255

³ Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. De dagboeken van Anne Frank (Amsterdam, 1986) p. 66

⁴ Met pijn in het hart verkocht Otto Frank in 1954 (dienstjaar 1955) voor f 30.000,= het pand aan de Prinsengracht 263 aan Berghaus (Jos van der Lans en Herman Vuijsje. Het Anne Frank Huis. Een biografie (Amsterdam, 2010) p. 66.) Het was echter Gerardus Baneke die Prinsengracht 263 in 1954 kocht van Opekta.

*Titel: Prinsengracht 263, het latere Anne Frankhuis, deur met raam. Kamer van Anne Frank.
Beeldnummer: BMAB00018000100_002. Periode: 1956. Fotograaf: C.P. Schaap. Collectie: Stadsarchief Amsterdam*

*Titel: Prinsengracht 263.
Beschrijving: Ruud Gullit
opent antiracisme
tentoonstelling
in het Anne Frankhuis.
Beeldnummer:
OSIM00007003190.
Periode: februari 1984.
Fotograaf: Frans Busselman
(1927-1993). Collectie:
Stadsarchief Amsterdam.*

Geen racisme

De Anne Frank Stichting kon per 1 maart een afdeling buurtwerk van start laten gaan. Inmiddels is al aardig wat ervaring opgedaan over hoe racisme en discriminatie in buurten kan worden tegengegaan. Die ervaring heeft de stichting nu verwerkt in een drietal brochures met de titel: „In deze buurt geen racisme”. De brochures zijn slechts een tussentijds en beperkt antwoord op de vele vragen die de stichting nu bereikt hebben. De boekjes over buurtactiviteiten en cursusmateriaal kosten drie gulden per stuk, ma-

De Waarheid, 18 mei 1985

De reizende tentoonstelling 'De wereld van Anne Frank' ging van start. Met oog op uitbreiding kocht de Anne Frank Stichting in 1987 het pand aan de Westermarkt 10. De reizende tentoonstelling wordt nog steeds toegepast in diverse geactualiseerde vormen voorzien van de modernste snufjes.⁷⁰

Titel: Miep Gies en Jan Gies in het Achterhuis, Prinsengracht 263, ter gelegenheid van de boekpresentatie 'Herinneringen aan Anne Frank' door Miep Gies, op 5 mei 1987. Beschrijving: Gefotografeerd door Anefo (Rob Bogaerts). Beeldnummer: ANWK00307000001. Periode: 5 mei 1987. Fotograaf: Rob Bogaerts. Collectie: Stadsarchief Amsterdam.

Op 3 november 1989 overhandigde ambassadeur Otto von der Gablentz (1930-2007) aan Miep Gies het kruis van verdienste eerste klas (officier) van de toenmalige Bondsrepubliek Duitsland (1949-1990). Het werd haar door de toenmalige bondspresident Richard Karl Freiherr von Weizsäcker (1920-2015) verleend vanwege haar bijzondere verdiensten voor de Bondsrepubliek. Miep en haar echtgenoot waren toen de laatste overlevenden van de veertien mensen die in de oorlogsjaren het pand aan de Prinsengracht 263 bewoonden. Ondanks haar traumatische ervaringen was Miep Gies van oordeel dat zij het woord haat uit haar vocabulaire had geschrapt. "Je kunt daar niet mee rond blijven lopen, want haat treft altijd jezelf. Je moet proberen anderen tot menselijke gedachten te brengen en dat is gelukt. De onderscheiding is hiervoor een erkenning", aldus Miep Gies. Jaren had ze gereisd naar West-Duitsland om voor de jeugd de gebeurtenissen uit de nazitijd toe te lichten. "Hun vaders en grootouders vertellen het niet", aldus Miep Gies.⁷⁵ De wonden van de Tweede Wereldoorlog zaten bij velen nog diep.

Beschrijving: radio in het Achterhuis. Periode: 2008. Fotograaf: Ronald Wilfred Jansen. Collectie: Ronald Wilfred Jansen.

^ Beschrijving: Anne Frank Musuem.. Periode: 2022. Fotograaf: Ronald Wilfred Jansen. Collectie: Ronald Wilfred Jansen.

> Titel: Prinsengracht 263-275. Beschrijving: rechts de Westermarkt. Beeldnummer: 010122027745. Periode: 16 april 1968. Fotograaf: Jusopo Muhamad Arsath Ro'is (1919-1993). Collectie: Stadsarchief Amsterdam (foto reeds eerder gepubliceerd in boek p. 219)

Recente foto genomen vanuit hetzelfde perspectief.

BRONNENOVERZICHT

LITERATUUR

Aan de slag in de kadastrale archieven. Een handleiding voor de particuliere onderzoeker (Apeldoorn, 2014)
Alison Leslie Gold. Anne Frank. Mijn beste vriendin. Het verhaal van Hanneli Goslar (Alkmaar, 1998)
Alison Leslie Gold. Herinneringen aan Anne Frank. Het Verhaal Van Miep Gies, De Steun En Toeverlaat Van De Familie Frank In Het Achterhuis (Amsterdam, 2009)
Amsterdamsche kerkbode, 1896
Amsterdamsche kerkbode, 1902
Amsterdamsche kerkbode, 1945
Anne Frank in the World. De wereld van Anne Frank 1929-1945 (Amsterdam, 1985)
Anne Frank. Haar leven in brieven (Amsterdam, 2006)
Anne Frank. Het Achterhuis (Amsterdam, 1957)
Bob Polak. Naar buiten, lucht en lachen ! Een literaire wandeling door het Amsterdam van Anne Frank (Amsterdam, 2006)
Carol Ann Lee. Het verborgen leven van Otto Frank. De biografie (Amsterdam, 2002)
David Barnouw & Gerrold van der Stroom. Wie verraadde Anne Frank ? (Amsterdam, 2003)
De Vrije Katheder : bulletin ter verdediging van de universiteiten. Jaargang 7. Nummer 16. 15 augustus 1947
Fred Feddes. 1000 jaar Amsterdam. Ruimtelijke geschiedenis van een wonderbaarlijke stad (Bussum, 2012)
Gertjan Broek. Emigranten rond het Achterhuis van Anne Frank, in: De moderne tijd (2019).
Gertjan Broek. Onderzoeksverslag inzake verraad en arrestatie van de onderduikers in het Achterhuis (Anne Frank Stichting, 2016)
Handleiding voor huizenonderzoek in Amsterdam (Stadsarchief Amsterdam, 2007)
Het grachtenboek. Vier eeuwen Amsterdamse grachten in beeld gebracht; gevels, interieurs en het leven aan de gracht (Amsterdam/Den Haag, 1991)
Het Huis van Anne Frank. Amstelodamum. Jaargang 44. 1957
Hinke Piersma en Jeroen Kemperman. Openstaande rekeningen (Amsterdam, 2015)
J. de Liefde. Vruchten des geloofs ingezameld op den akker van het protestantisme (Amsterdam, 1877)
Jaarboek voor munt- en penningkunde 58/59, 1971/1972
Jacqueline van Maarsen. De erflaters. Herinneringen van de jeugdvriendin van Anne Frank (Amsterdam, 2004)
Jacqueline van Maarsen. Ik heet Anne, zei ze. Anne Frank. Herinneringen van Jacqueline van Maarsen (Amsterdam, 2003)
Jeroen De Bruyn & Joop van Wijk. Bep Voskuijl. Het zwijgen voorbij. Een biografie van de jongste helper van het Achterhuis (Amsterdam, 2015)
Jerzy Gawronski en Ranjith Jayasena. Oeroud Amsterdam Een zoektocht naar de vroegste geschiedenis van de stad (Amsterdam, 2018)
Jos van der Lans en Herman Vuijsje. Het Anne Frank Huis. Een biografie (Amsterdam, 2010)
Kees van der Wiel. Handleiding Historisch huizenonderzoek in Haarlem (Haarlem, 2014)
L.F.W. Adriaenssen. Voorheen van Tudel (Amsterdam, 2011)
Melissa Müller. Anne Frank. De biografie (Amsterdam, 1998)
Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. De dagboeken van Anne Frank (Amsterdam, 1986)
Ronald Wilfred Jansen. Anne Frank. Stille Getuigen. Herinneringen aan het leven van een Joods meisje (Hoogeveen, 2016)
Rosemary Sullivan. Het verraad van Anne Frank. Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland (Amsterdam, 2022)
Sib Jacobsen en Ernie Colón. Het leven van Anne Frank. De grafische biografie (Oosterhout, 2020)

INTERNET

<https://adoc.pub/noord-brabant-geschiedenis.html>
https://www.amsterdam-monumentenstad.nl/database/grachtenboek_objecten.php?id=914
<https://anderetijden.nl/aflevering/555/De-zaak-Frank>
<https://www.annefrank.ch/en>
<https://www.annefrank.org/nl/anne-frank/de-hoofdpersonen/otto-frank/>
<https://www.annefrank.org/nl/anne-frank/de-tijdljn/de-hele-tijdljn/#20>
<https://www.annefrank.org/nl/anne-frank/de-tijdljn/de-hele-tijdljn/#38>

Adoc Pub
Amsterdam Monumentenstad
Andere Tijden
Anne Frank Fonds
Anne Frank Stichting
Anne Frank Stichting
Anne Frank Stichting